PROTOCOL
de prevenció d'abusos sexuals

Escoles Municipals de Música de Barcelona

Conservatori Municipal de Música de Barcelona

OBJECTIUS

a | Aquest protocol té per objecte establir les pautes d'actuació per a la prevenció i la detecció de les possibles situacions d'abusos sexuals que es puguin donar a les escoles i al conservatori municipals de música de la ciutat de Barcelona. Coordina els diferents centres formatius amb l'IMEB i defineix el circuit d'actuació en els casos en què sigui necessari intervenir.

b | Els objectius que es pretenen aconseguir amb aquest protocol són:

- Protegir tots els participants en les activitats de les escoles municipals de música i el conservatori, infants i adolescents, i també el personal docent i d'administració i serveis, de possibles situacions que es puguin considerar casos d'abús sexual.
- Ajudar a detectar les situacions de maltractament i abús sexual que poden patir els menors que assisteixen a les activitats que fan les escoles de música i el conservatori.
- Facilitar la comunicació i notificació dels supòsits de sospita o certesa de situacions d'abús sexual.
- Prevenir les situacions de maltractament dels infants i adolescents.

Per això es proposen aquests quatre objectius específics:

- Consolidar el model relacional entre alumnes i professionals dels centres com a model de convivència, basat en el respecte dels drets dels infants, el foment de l'autonomia, la no-instrumentalització de la relació entre professionals i menors i la no-violència, en cap de les seves formes.
- Propiciar conductes sanes i positives que no comportin risc en les relacions entre el personal i els menors que participen en aquestes activitats.
- Formar tot el personal per tal d'incorporar la prevenció dels abusos sexuals com un component més en l'activitat educativa de les escoles municipals de música i el conservatori.
- Disposar d'una guia de prevenció de situacions de risc i d'abús sexual en les activitats que es duen a terme a les escoles municipals de música i al conservatori.

ÀMBIT D'APLICACIÓ

Aquest protocol és aplicable a tot el personal docent i d'administració i serveis que treballa o col·labora amb les escoles municipals de música i el Conservatori Municipal de Música de Barcelona.

El protocol de prevenció d'abusos sexuals serà lliurat a tot el personal que hi treballa perquè en tingui coneixement. Cada persona, un cop assabentada del contingut del protocol, haurà de signar el document d'acceptació (annex G) i retornar-lo signat al seu centre, que el farà arribar al Departament de Recursos Humans de l'IMEB. En els centres de gestió per concessió, l'entitat adjudicatària posarà a la disposició de l'IMEB còpia d'aquest document d'acceptació, si es requereix.

GUIA DE PREVENCIÓ D'ABUSOS SEXUALS EN LES ACTIVITATS (Presencials i relacionades amb xarxes socials o internet)

Amb la finalitat de prevenir l'existència de cap tipus de conducta que pugui ser considerada un abús sexual per part del personal, cal considerar les següents mesures per a minimitzar les situacions que poden constituir risc o que es prestin a ambigüitats que podrien donar peu a ser males interpretacions:

- Qualsevol conversa o entrevista individual s'haurà de fer en un lloc destinat a aquesta finalitat. Aquestes instal·lacions han de comptar amb visibilitat des de l'exterior. En el cas que calgui fer entrevistes regulars, s'haurà d'informar el cap d'estudis o els pares / tutors legals dels motius.
- S'ha de ser clar i directe en la relació amb els infants i els adolescents. Tot i que les aproximacions afectives són necessàries, i que l'educació afectiva és molt important per a un correcte desenvolupament, s'ha de respectar sempre el desig d'aquests i no forçar-los mai a les mostres d'afecte, si no ho volen.
- Evitar el lliurament de fotografies o d'altres objectes personals que puguin confondre la relació afectiva amb els alumnes i puguin ser interpretats erròniament per aquests, les seves famílies o altres companys.
- Fer un ús adequat dels mitjans telemàtics i electrònics, en donar o sol·licitar números de telèfon, correus electrònics personals (no els de l'entitat) o altres dades sense el coneixement i l'autorització dels pares o tutors legals, en el cas dels menors d'edat.

- Fer un ús responsable, i exclusivament dirigit a la pràctica docent, de les xarxes socials i de les tecnologies de la comunicació. Propiciar les converses de grup i limitar les relacions bilaterals professor/a - alumne/a. Ser molt curosos amb l'ús de fotografies i imatges de l'alumnat i complir amb la llei de protecció de les dades personals i les autoritzacions d'ús de la imatge personal signades per les famílies.

Propostes d'actuacions per a prevenir les situacions d'abús sexual en les activitats

Actuacions preventives

- Establiment de normes internes clares i sense excepcions per a reduir les situacions de risc.
- Reducció de les situacions de risc en les activitats.
- Aplicació de la normativa de responsabilitat disciplinària, si escau.
- Creació de la comissió de seguiment del protocol per a la prevenció dels abusos sexuals.
- Adopció de mecanismes àgils i obligatoris de comunicació en tots els casos d'indici o sospita, independentment de qui sigui la persona afectada (alumne/a o professor/a).
- Estudi de les situacions de sospita.
- Actualització i difusió de les NOFC.
- Identificació de les situacions de risc.
- Sensibilització i formació de tot el personal en la detecció de situacions de risc

CRITERIS I PROCEDIMENT QUE CAL SEGUIR DESPRÉS DE DETECTAR UN CAS D'ABÚS SEXUAL INFANTIL

El criteri de **discreció**, la qual cosa vol dir que no tothom que participa en les activitats a l'escola o al conservatori ha de ser coneixedor de la situació detectada, sinó que hi ha d'haver unes persones que seran les encarregades de gestionar les accions que s'han de dur a terme per a garantir la protecció de l'infant, adolescent o jove.

El criteri de **transparència**, que apel·la a la necessitat de comunicar tot el que ha passat o del que s'és coneixedor, oferint informació i acompanyament a les famílies i a les persones afectades.

a | Comissió de seguiment del protocol de prevenció d'abusos sexuals

La comissió, creada per a seguir aquest protocol, és formada per sis persones, designades per la gerència de l'IMEB, a proposta de la Direcció de Centres Educatius Municipals i la Direcció de Recursos i Serveis Generals de l'IMEB, que són les responsables de convocar-les:

- Dos representants dels serveis centrals de l'IMEB.
- Una persona responsable de prevenció de riscos laborals de l'IMEB.
- Dos representants de les escoles de música (una de gestió directa i una de gestió per concessió).
- Un representant del conservatori.

Aquesta comissió serà de seguiment en el cas de sospita, detecció o denúncia de situacions abusives o de maltractament que puguin patir els infants o adolescents que participen en les activitats de les escoles municipals de música i el Conservatori Municipal de Música de Barcelona o el personal que hi treballa.

Les persones que integrin la comissió hauran d'haver fet el curs formatiu de 20 hores sobre abusos sexuals infantils, que imparteix la Fundació Vicki Bernadet. I també es convertiran en els referents per al protocol de prevenció d'abusos sexuals a les escoles municipals de música i al Conservatori Municipal de Música.

Les funcions de la comissió de seguiment seran:

- Ser la interlocutora davant l'Administració i l'encarregada de demanar informació i assessorament.
- Assessorar directors i caps d'estudis pel que fa a temes de sospita, detecció o denúncia de situacions abusives o de maltractament que

puguin patir les persones que participen en les activitats dels centres.
- Acompanyar els directors o directores en el procés d'informació de les situacions d'abús sexual.
- Vetllar pel bon funcionament del circuit intern.
- Fer un seguiment dels casos notificats.
- Vetllar per la difusió i l'aplicació del protocol en els centres d'ensenyaments musicals.
- Altres funcions que li puguin ser assignades.

b | Circuit intern

Les sospites de situació d'abús sexual infantil que es poden donar en les escoles municipals de música i el Conservatori Municipal de Música poden ser aquestes:

1 Sospita que un/a alumne/a està patint una situació d'abús sexual en el seu entorn familiar o de confiança, i ho verbalitza a l'escola de música o el conservatori.
2 Sospita que un/a alumne/a està patint una situació d'abús sexual per part d'un/a altre/a alumne/a de l'escola de música o del conservatori.
3 Sospita que un/a alumne/a està patint una situació d'abús sexual per part d'alguna persona vinculada a les escoles municipals de música o el conservatori.

Existeix una altra situació que s'ha de tenir en compte i a la qual aquest protocol donarà resposta:

4 Sospita que un/a professor/a o una altra persona vinculada al centre està patint una situació d'assetjament per part d'algun/a alumne/a.

En els dos primers casos, s'han de seguir els protocols existents.

Procediments:
Se seguiran les directrius que assenyala el *Protocol de detecció, notificació, derivació i coordinació de les situacions de maltractament infantil i adolescent en l'àmbit educatiu*, signat pels departaments d'Ensenyament i Benestar Social el juny de 2012 (punt D de l'annex d'aquest document).

1 Procediment de notificació, en el cas d'abús sexual infantil en què la persona agressora sigui una persona adulta

En el cas de sospita, aquesta s'ha de comunicar a:
- la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA)

- la Fiscalia de Menors.

També es pot trucar al telèfon Infància Respon (116 111), on s'assessorarà respecte al procediment que cal seguir davant una sospita.

Si és evident que s'ha produït un abús sexual, la direcció de l'escola o el conservatori es posarà immediatament en contacte amb el servei sanitari o l'hospital de referència de la zona per tal de prendre les mesures que correspongui i traslladar l'infant o adolescent al centre hospitalari.

Tant si es tracta d'una urgència hospitalària com si no, s'ha de comunicar a:

- la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (DGAIA):
  1 a través del servei territorial
  2 a través d'Infància Respon (116 111, les 24 hores)
- la Fiscalia de Menors.

En tot cas, cal informar la família de l'infant o adolescent de les actuacions que es prenguin, d'acord amb l'apartat 4.1 del Protocol Marc de 2006.

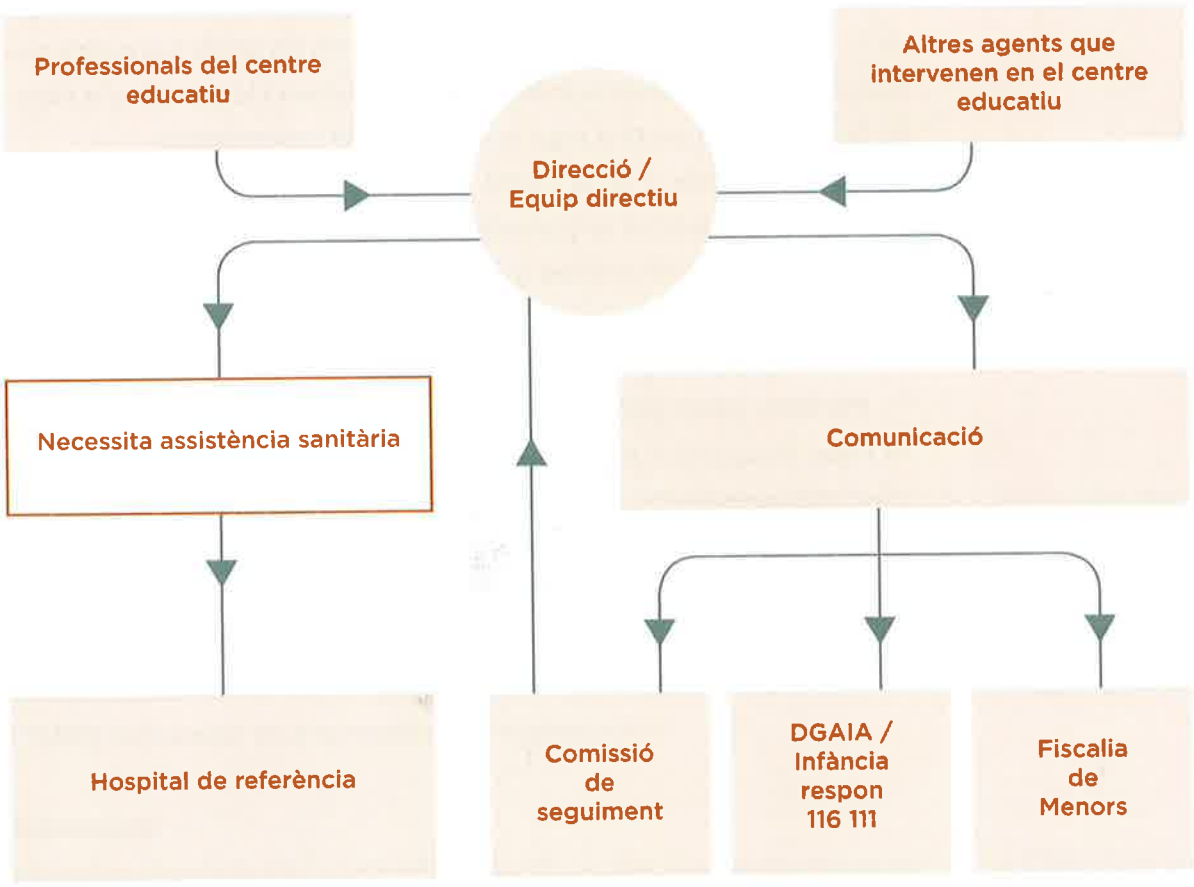

- la Fiscalia de Menors.

També es pot trucar al telèfon Infància Respon (116 111), on s'assessorarà respecte al procediment que cal seguir davant una sospita.

Si és evident que s'ha produït un abús sexual, la direcció de l'escola o el conservatori es posarà immediatament en contacte amb el servei sanitari o l'hospital de referència de la zona per tal de prendre les mesures que correspongui i traslladar l'infant o adolescent al centre hospitalari.

Tant si es tracta d'una urgència hospitalària com si no, s'ha de comunicar a:

- la Direcció General d'Atenció a la Infància i Adolescència (DGAIA):
  1 a través del servei territorial
  2 a través d'Infància Respon (116 111, les 24 hores)
- la Fiscalia de Menors.

En tot cas, cal informar la família de l'infant o adolescent de les actuacions que es prenguin, d'acord amb l'apartat 4.1 del Protocol Marc de 2006.

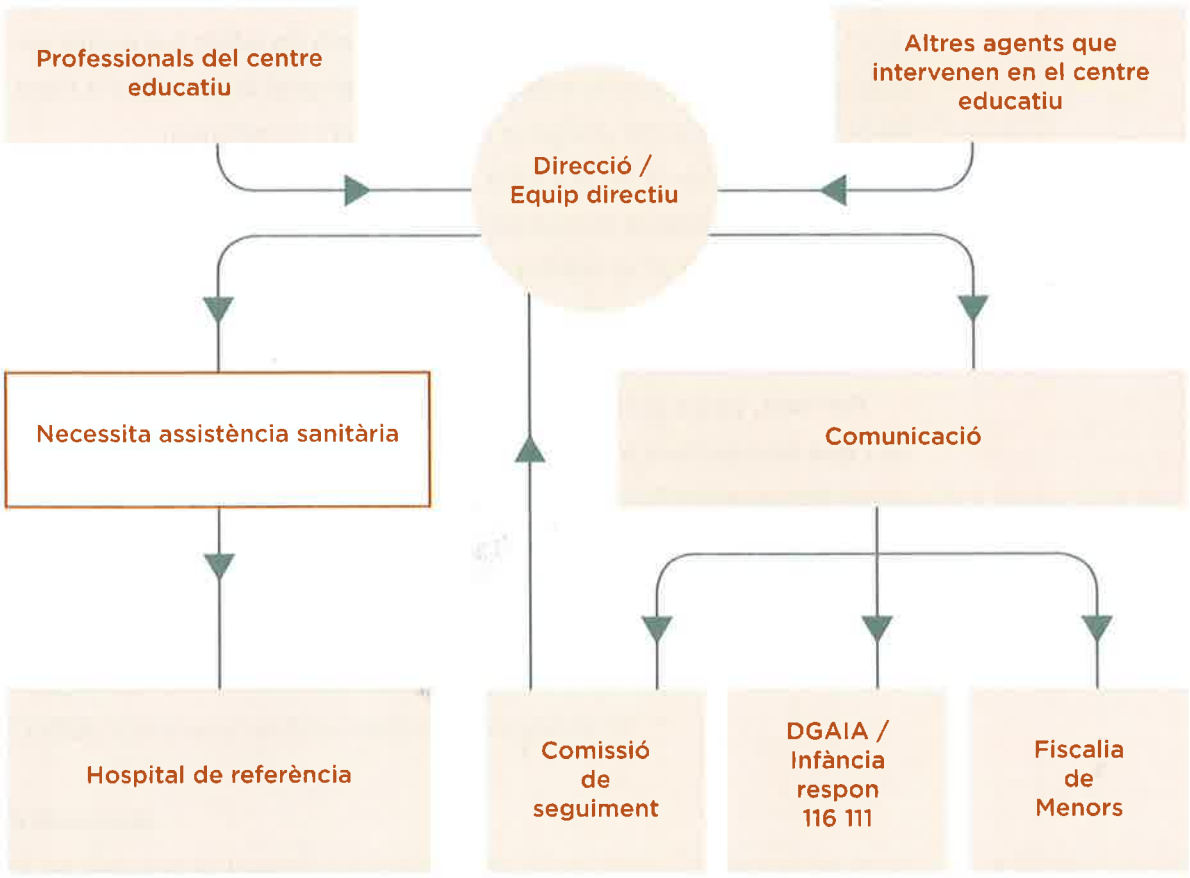

2 En el cas que la situació d'abús sexual es produeixi entre dos infants o adolescents, la part de notificació i d'atenció a la víctima serà la mateixa. Però hi ha una segona part, també molt important, que té a veure amb l'atenció que s'ha de donar a la persona infractora:

En el moment que un membre de la comunitat educativa és coneixedor d'un fet abusiu entre dos infants o adolescents, s'ha de posar en contacte amb el director del centre, que informarà les famílies dels fets ocorreguts i emprendrà aquelles actuacions que consideri oportunes, tenint en compte les NOFC i els drets i deures dels alumnes.

Si les famílies no volen fer la notificació, se les informarà que el centre té l'obligació de fer-ho, ja que és coneixedor d'un possible delicte.

En aquest punt és molt important conèixer i reconèixer quines conductes són normals des d'un punt de vista evolutiu i quines conductes són abusives. Per tant, queda clara la importància de la formació del personal que treballa amb menors.

Per a poder intervenir amb el menor infractor, s'ha de notificar aquesta situació i, si cal, s'ha de denunciar.

A partir dels 14 anys un infant té responsabilitat penal, la qual cosa vol dir que, si la situació abusiva es produeix entre un menor i un major de 14 anys, se seguirà el mateix circuit que amb un adult, i es podrà presentar denúncia davant la policia, que la tramitarà i la passarà a la Fiscalia de Menors, i a partir d'aquí se seguirà tot el procediment.

Segons l'article 3 de la LRPM 5/2000, quan l'autor sigui menor de 14 anys, no se li exigirà responsabilitat penal pels fets succeïts, sinó que el Ministeri Fiscal el remetrà a l'entitat pública competent en matèria de protecció de menors per tal de valorar la seva situació i promoure, si s'escau, les mesures de protecció necessàries.

Per tant, per a poder evitar la cronificació d'una conducta abusiva i que comportarà problemes legals en el futur, i poder donar atenció al menor infractor, és important que els fets abusius es notifiquin i, d'aquesta manera, s'iniciarà un treball amb el menor per a evitar futures situacions abusives.

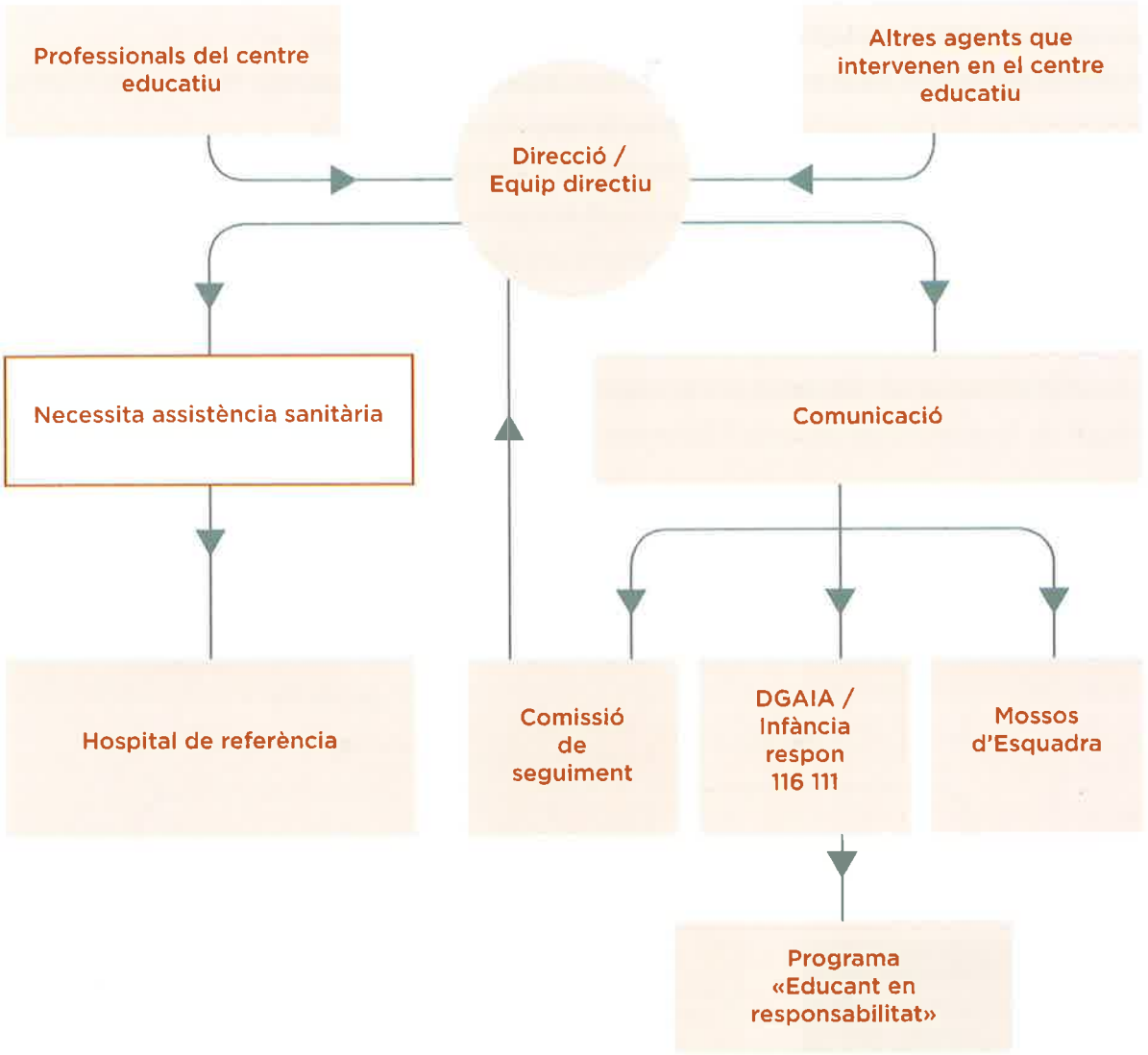

3 En el cas que la situació es produeixi per part d'una persona vinculada a les escoles municipals de música o al Conservatori Municipal de Música:

La part que té a veure amb el delicte és la mateixa i, per tant, totes les mesures explicades en els apartats anteriors tenen validesa; a més, però, també s'han de prendre mesures per part de l'IMEB, juntament amb la comissió de seguiment.

Informació

Si un membre de la comunitat educativa té sospites o la certesa sobre un cas, ha d'informar-ne la direcció del centre.

Direcció de l'EMM o del CMMB

Informa la Direcció de Centres Educatius o el Departament de Recursos Humans de l'IMEB, responsables de convocar l'actuació de la comissió de seguiment.

Sempre informa dels fets als responsables de l'alumne/a menor.

Comissió de seguiment

Recull informació i emet un informe, amb proposta d'actuacions i devolució de la informació a la direcció.

El Departament de Recursos Humans emprèn les actuacions corresponents, si s'escau.

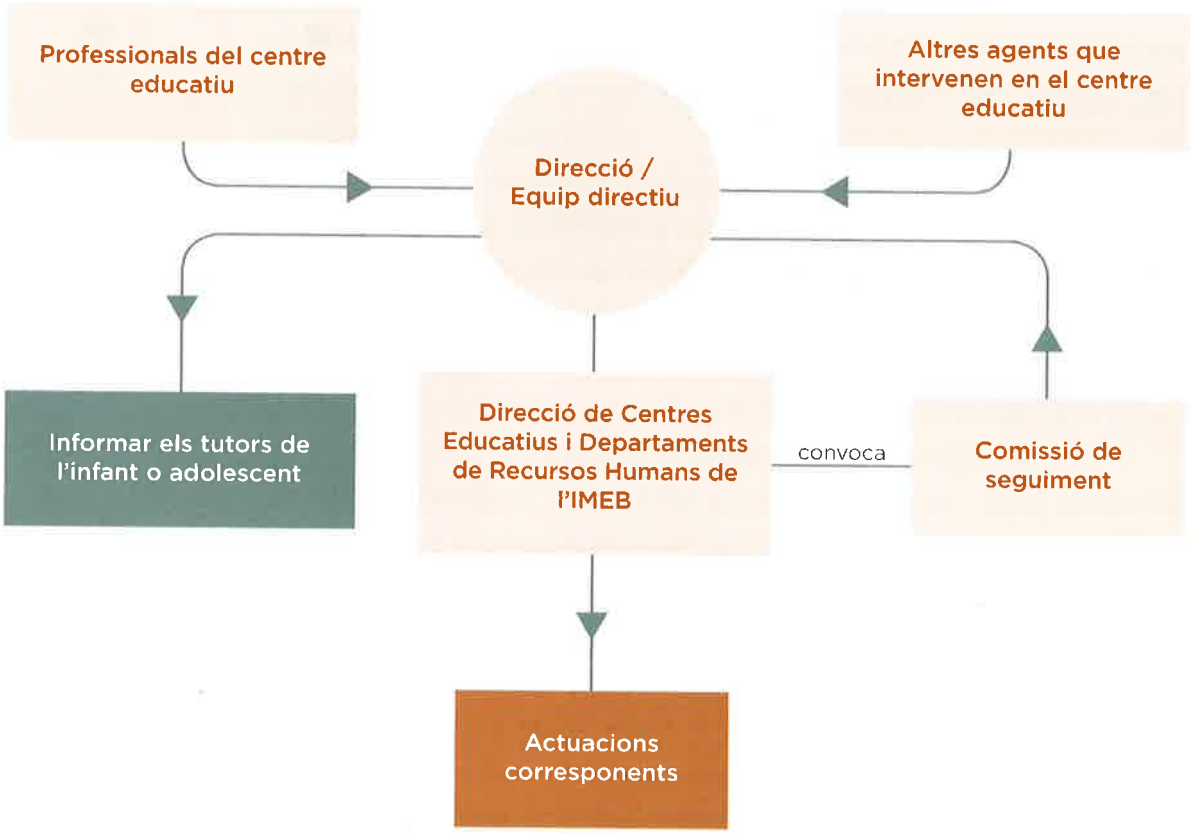

4 En el cas que una persona vinculada a les escoles municipals de música o al Conservatori Municipal de Música pateixi una situació d'assetjament per part d'un/a alumne/a:

S'ha de comunicar a la direcció del centre on l'alumne/a cursi els seus estudis. Si és possible i hi ha proves documentals, cal fer arribar aquestes a la direcció, que n'informarà la comissió de seguiment, si s'escau.

La direcció de l'escola de música o del conservatori informarà la Direcció de Centres Educatius o el Departament de Recursos Humans de l'IMEB, responsables de convocar l'actuació de la comissió de seguiment.

A més, cal informar dels fets als responsables de l'alumne/a menor.

La comissió de seguiment farà recollida d'informació i emetrà un informe, amb proposta d'actuacions, que remetrà a la direcció. El Departament de Recursos Humans emprendrà les actuacions corresponents, si s'escau.

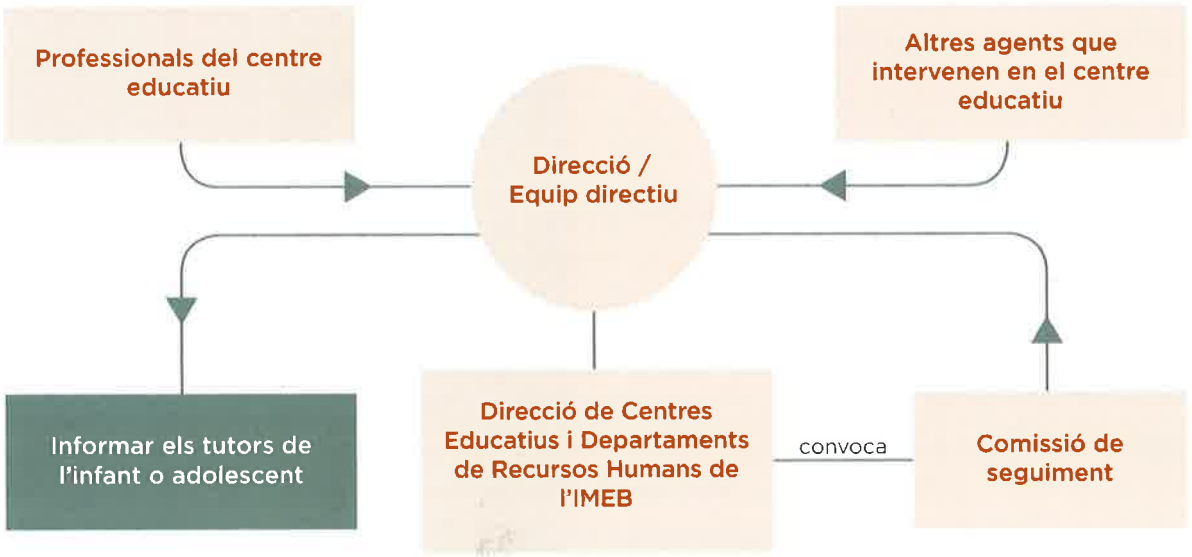

ANNEXOS

L'objectiu d'aquest protocol és posar en paper un reglament que ens permeti sentir-nos segurs en el nostre tracte amb l'alumnat de les escoles de música i del conservatori.

Si ens preguntem per què és necessari crear un protocol de prevenció d'abusos sexuals en l'àmbit dels aprenentatges musicals de les escoles i el conservatori municipals de música, hem de pensar en tres respostes:

- Per a protegir els infants i adolescents que assisteixen a les nostres instal·lacions d'aquesta greu forma de violència que afecta el seu correcte desenvolupament i vulnera els seus drets.
- Per a protegir els menors que pateixen situacions d'abús sexual per part d'un/a altre/a menor, i poder donar resposta tant al menor víctima com al menor infractor.
- I també, alhora, per a propiciar conductes saludables i afavoridores de relacions sanes i enriquidores, que no comportin risc ni per als infants i adolescents ni per als adults, en les relacions entre el personal que hi treballa i els menors.

L'objectiu és coordinar els esforços personals i materials en la protecció dels menors i dels seus drets i en defensa de la seva plena integritat i dignitat.

Definició d'abús sexual infantil

En els darrers anys hem estat testimonis d'un augment en l'interès per la victimització d'infants i joves, tant a nivell professional com per part dels mitjans de comunicació, que ha mostrat que els maltractaments i els abusos sexuals són una realitat social per a la qual tot el personal que treballa amb menors ha d'estar format i preparat.

Importants estudis a nivell estatal i internacional han posat en relleu l'elevada prevalença d'abusos sexuals en la societat, que han situat al voltant del 20% de la població (hi ha estudis que parlen d'un interval d'entre el 10% i el 24%), i han destacat les greus conseqüències que pot comportar en el correcte desenvolupament dels nens i nenes. De l'anàlisi de la nostra realitat s'extreu la necessitat que els professionals i les mateixes famílies es mantinguin alerta davant d'aquestes situacions, la qual cosa únicament es pot aconseguir amb la formació adequada.

Les escoles de música són un espai on es troben infants, joves i adults, de tota mena de famílies i contextos socials, amb tota classe de carac-

terístiques personals i de vivències i experiències. Alhora, aquests nens i nenes conviuen amb altres infants, joves i adults, que els influeixen i incideixen en el seu creixement, ajudant-los a assolir les seves metes i objectius.

Aquesta xarxa d'interaccions socials, afegida a l'aprenentatge musical, fa de les escoles de música i el Conservatori uns entorns ideals per al correcte desenvolupament dels infants i joves, ja que l'educació musical no solament permet aprendre continguts educatius i un nou llenguatge amb el qual comunicar-nos, sinó que també ensenya a conviure i relacionar-se; i està comprovat que l'educació musical té un gran component grupal i compartit, gràcies a tot el treball de conjunt i d'orquestres. No podem negar, però, els riscos que implica alhora aquesta diversitat de relacions i interaccions per a la victimització infantil i juvenil, els maltractaments i, específicament, els abusos sexuals.

A la vegada, la possibilitat de crear vincles de confiança amb el professorat d'instrument i d'altres tipus d'aprenentatges, augmenta la probabilitat que un menor verbalitzi situacions de maltractament i abús a persones que percep com a properes i, alhora, en situació d'ajudar-lo. És fonamental, doncs, que les persones que estan a prop d'aquests menors sàpiguen com s'ha d'actuar davant la revelació d'una situació d'abús sexual infantil, i també conèixer el circuit i els recursos als quals poden recórrer.

Cal tenir en compte que les relacions entre el professorat de les escoles i el conservatori municipals de música i els infants i joves són verticals i, per tant, impliquen una desigualtat, basada en el major poder i autoritat de què disposa la figura de l'adult, i, alhora, també mediatitzades per l'admiració envers aquesta figura. Aquestes relacions asimètriques poden ser utilitzades d'una manera positiva, per a establir els límits, ensenyar respecte i donar seguretat al menor, o d'una manera negativa, utilitzant-les per a forçar l'infant o adolescent a dur a terme conductes que impliquen un greu risc per al seu desenvolupament, com ara els maltractaments i abusos.

Atès el volum d'alumnat que passa per les escoles i el conservatori municipals de música, és important que tothom tingui clar quines han de ser les conductes que permetin que entre el professorat i l'alumnat sempre regni el bon tracte i que la confiança emmarqui les relacions entre els centres d'ensenyaments musicals i les famílies.

La música és un producte del comportament de grups humans, tant si són formals com informals: és so humanament organitzat.[1]

La música és un llenguatge que facilita la socialització dels individus i els implica en l'ús d'un sistema expressiu que no troba paral·lelisme en altres sistemes simbòlics[2].

1 | Blacking (1994), p. 29.

2 | Mercè Vilar i Monmany: «Acerca de la educación musical». Dins la revista electrònica de LEEME (Lista Europea de Música en la Educación), núm. 13 (maig de 2004), http://musica.rediris.es.

Tenint en compte aquestes dues afirmacions, l'educació musical passa a ser una necessitat, tant per a assegurar la transmissió d'un sistema de comunicació com per al desenvolupament de les aptituds individuals que incideixen sobre l'educació integral de l'ésser humà.

L'educació musical en les escoles municipals de música, com a part de l'educació no formal, és una intervenció educativa en el temps lliure dels infants i joves fora de l'ensenyament reglat i de l'àmbit familiar. La seva funció educativa és la transmissió de coneixements musicals, però també d'una sèrie de valors individuals i col·lectius, contribuint així a l'educació integral dels infants i joves fent ús dels recursos propis del llenguatge musical. Considerem la música com un element educatiu que incideix en el desenvolupament de determinades capacitats físiques i psíquiques de l'individu, que l'enriqueix i li proporciona instruments per a la seva realització com a ésser humà en un context social i cultural concret.

Per aquesta raó, pensem que l'educació musical té una importància fonamental per a la formació i és d'incalculable valor en el procés de socialització de l'infant, com també indispensable com a agent de prevenció ja que transmet i fomenta valors, actituds, normes i costums que permeten al menor anticipar-se als problemes i fer front als riscos del context en el qual es desenvolupa. Al costat d'aquests avantatges innegables, hem de ser conscients, però, que les activitats que es duen a terme a les escoles de música i al Conservatori tenen també un riscos determinats. Tot això demana de les persones que participen en aquest tipus d'educació una formació i una gran responsabilitat en la protecció de la infància.

Considerant les dades que de les diferents escoles de música i del conservatori, cal subratllar la importància de treballar per la prevenció dels abusos sexuals, ja que aquests poden arribar a una gran quantitat de població infantil i juvenil. Si tenim en compte les dades aportades en l'apartat anterior, i situant-nos en el límit inferior, és a dir, el 10% de la població infantil, segurament a les nostres escoles tenim menors que estan patint alguna situació d'abús sexual.

Per aquest motiu, conscients de la realitat a la qual ens enfrontem, de la seva elevada freqüència, dels greus efectes que comporten les situacions d'abús sexual per als infants i joves i de la responsabilitat legal que impliquen, el protocol és l'eina més adequada per a estar formats, informats i preparats per a dur a terme les accions més adients davant aquests casos.

Què és l'abús sexual infantil?

L'abús sexual infantil és la situació en què una persona adulta o menor de més edat utilitza un infant o adolescent per a satisfer els seus desitjos sexuals, o quan l'agressor/a està en una posició de poder o control sobre aquest menor. En aquestes situacions el menor víctima de l'abús participa en activitats sexuals, o les presencia, que no comprèn o per a les quals no està preparat, d'acord amb el seu desenvolupament, i a les quals, per tant, no pot donar el seu consentiment .

En aquest sentit, al nostre país, la majoria de professionals segueixen els criteris de coerció i asimetria d'edat (Finkelhor i Hotaling, 1984). Sempre que hi hagi coerció o asimetria d'edat, o es donin ambdues condicions, entre una persona menor d'edat i un altre individu, les conductes sexuals resultants hauran de ser considerades abusives.

COERCIÓ

Es refereix al contacte sexual mantingut amb un menor mitjançant l'ús de la força física, l'amenaça, la manipulació, la pressió, l'autoritat o l'engany, i ha de ser considerada criteri suficient per a etiquetar una conducta sexual entre dues persones d'abús sexual, independentment de l'edat del presumpte abusador.

ASIMETRIA D'EDAT

Considerada de cinc anys quan el menor en té menys de 12, i de deu anys si aquest té entre 13 i 16 anys, impedeix la veritable llibertat de decisió del menor i impossibilita una activitat sexual compartida, ja que els participants tenen unes experiències, un grau de maduresa biològica i unes expectatives molt diferents respecte a la relació sexual.

Aquests criteris permeten saber en quines situacions la relació sexual mantinguda entre el menor i un altre individu, tingui l'edat que tingui, no és consentida, la qual cosa suposa una sèrie de conseqüències per al desenvolupament físic, psicològic, emocional i social del nen, nena o jove. Aquests criteris, però, van més enllà dels que estableix el Codi penal espanyol, que en el seu llibre II, Delictes contra la llibertat i indemnitat sexuals, únicament estableix com un delicte d'abús sexual a menors

aquells casos en els quals la víctima tingui menys de 13 anys, entenent que un menor d'aquesta edat no pot donar el seu consentiment per a mantenir relacions sexuals sota cap circumstància, atès que no comprèn què impliquen aquest tipus de relacions.

Hem de ser conscients que existeixen múltiples conductes i situacions que es poden incloure dins el que podríem anomenar l'espectre de l'abús sexual infantil i que tot professional ha de conèixer per a poder fer una tasca de protecció del correcte desenvolupament d'un menor.

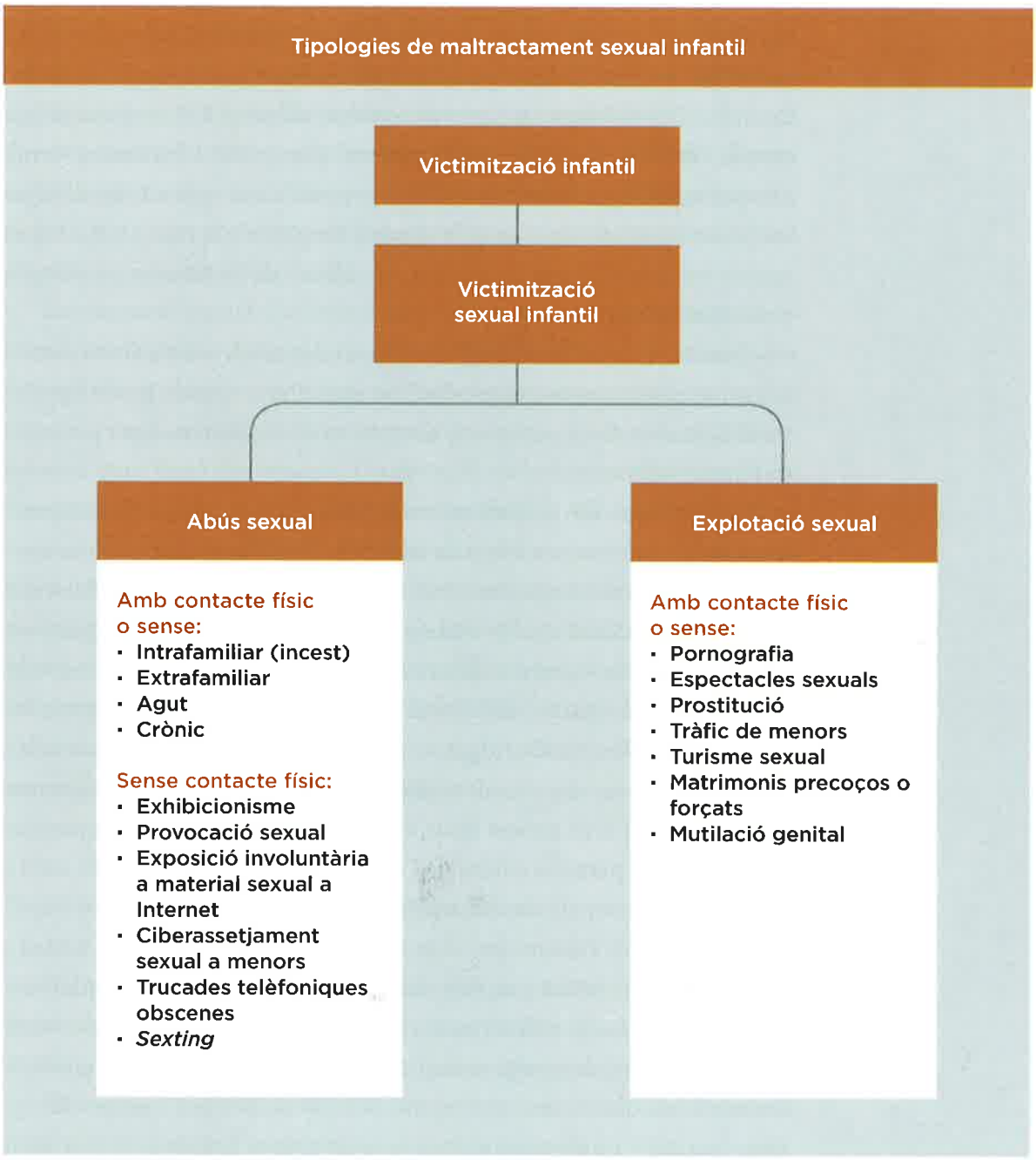

Dins les tipologies de l'abús sexual infantil, s'inclouen tant les conductes que impliquen contacte físic com ara les carícies, la masturbació o la penetració oral, anal o vaginal, com aquelles que no impliquen directament aquest contacte, com ara les proposicions verbals explícites, exhibir els òrgans sexuals a un nen o nena amb el propòsit d'obtenir excitació o gratificació sexual, fer l'acte sexual intencionadament davant la presència d'un menor, masturbar-se en presència d'un infant o la utilització del menor per a la creació de materials pornogràfics.

D'altra banda, l'abús sexual pot ser intrafamiliar, també anomenat incest, quan la conducta sexual és duta a terme per un parent o per figures adultes que estiguin cobrint d'una manera estable el paper de figures parentals; o extrafamiliar, quan hi ha una relació sexual entre un adult i un menor, exceptuant els casos assenyalats d'incest. Cal tenir en compte que l'existència d'una relació estreta, d'intimitat i confiança, entre abusador i víctima abans de l'abús i, especialment, quan l'abusador és un parent, destacant per la seva elevada freqüència la figura paterna, és una de les variables que implica un risc més alt de problemes psicològics posteriors per a l'infant.

Tindríem també abusos aguts, quan el menor els sofreix en una única ocasió, o crònics, quan es produeixen més d'una vegada (poden continuar durant un llarg període de temps i solen ser comesos per persones de l'entorn del menor).

Els canvis socials i tecnològics donen lloc, al seu torn, a noves tipologies que els professionals han de conèixer. Dins l'abús sexual sense contacte físic, destaca l'exposició involuntària a material sexual a Internet, que cal diferenciar d'aquells casos en els quals el menor, voluntàriament, accedeix a aquest tipus de material. En l'exposició involuntària no existeix un agressor directe, sinó que el menor, en utilitzar Internet per a xatejar, buscar informació o jugar, és exposat d'una manera involuntària a material amb escenes sexuals explícites. Es recomana l'ús de programari que bloquegi o filtri aquest tipus de continguts i el control i seguiment per part d'una persona adulta de l'ús que el menor fa d'Internet, com a mètodes de prevenció davant aquesta situació.

Cal esmentar l'anomenat ciberassetjament a menors o abús sexual a través d'Internet, referit a aquells casos en què un adult es connecta a Internet i estableix relació amb un menor, habitualment fent-se passar per un altre jove o per un personatge conegut de l'àmbit juvenil, iniciant una relació sexual virtual, que comença per converses i pot acabar amb imatges de contingut sexuals i, en els casos més greus, amb abusos sexuals en el món real.

Altres estudis han analitzat les característiques i els efectes psicològics de les trucades telefòniques obscenes o del recent sexting, en re-

ferència a l'ús de telèfons mòbils amb càmeres incorporades per a produir i distribuir imatges d'un mateix, o d'altres, en una postura o actitud provocativa que manifesten una clara intenció sexual. S'adverteix del risc que implica l'ús de càmeres fotogràfiques digitals i d'Internet per a l'expansió de materials pornogràfics infantils i s'alerta els professionals de l'educació respecte a aquesta qüestió, atès que moltes d'aquestes conductes tenen lloc en l'entorn escolar.

Finalment, és important destacar, per les seves característiques i pels efectes específics en les víctimes, l'explotació sexual infantil, considerada una de les violacions més severes dels drets humans dels infants i adolescents i una forma d'esclavitud contemporània, basada en l'abús sexual del menor i en la seva remuneració econòmica o en espècie, ja sigui per a la mateixa víctima o per a terceres persones (UNICEF, 2006). Si l'abús sexual infantil és un fenomen que ha esdevingut invisible durant anys, l'explotació sexual de menors continua essent un problema desconegut per a molts professionals i una qüestió que afecta, poc o molt, tots els països, incloent-hi el nostre.

L'explotació sexual d'infants i adolescents pot prendre diverses formes, entre les quals destaquen la utilització del menor per a pornografia infantil, els espectacles sexuals en els quals s'utilitzen menors, l'explotació de nens i nenes a través de la prostitució (prostitució infantil), el tràfic de menors amb finalitats sexuals, l'explotació sexual comercial infantil en els viatges (turisme sexual infantil), entre d'altres. Els matrimonis precoços o forçats i la mutilació genital són també victimitzacions infantils vinculades amb la sexualitat i l'afectivitat on l'efecte de la cultura es fa palès, i generen una gran controvèrsia a l'hora de considerar-les com una forma de maltractament infantil i, específicament, d'abús sexual en la infància. Cal assenyalar que, sense importar la cultura a la qual pertanyi el menor, aquestes conductes el priven de tot allò que li correspon a la seva edat i violen els seus drets més bàsics.

Quins nens o nenes en poden ser víctimes?

Cal prendre consciència que qualsevol nen o nena pot ser víctima d'una situació d'abús, ja que no existeix un perfil o un conjunt de característiques específiques que determinin la seva ocurrència.

És cert, però, que s'han identificat una sèrie de factors de risc en els infants i joves pel que fa als abusos sexuals a menors.

Respecte a l'edat de les víctimes, el moment de més risc sembla que se situa en l'etapa prepuberal o pre-adolescència (habitualment, entre

els 8 anys i els 12, si bé també es poden donar abusos sexuals abans i després d'aquestes edats). Aquests nens i nenes són encara molt joves i, per tant, poden ser fàcilment manipulats, però ja comencen a tenir caràcters de maduresa sexual, la qual cosa els fa especialment atractius per a les persones abusadores.

Amb relació al sexe de l'infant, els estudis indiquen que hi ha més nenes que nens víctimes d'abús sexual. Cal tenir en compte, però, que la vergonya i l'aïllament que sent un infant víctima d'abusos sexuals de sexe masculí, fa que es consideri que aquests es troben subrepresentats i que, de fet, hi ha moltes més víctimes de sexe masculí de les que hom podria pensar.

Cal tenir en compte igualment que aquells infants amb una gran necessitat de ser estimats i valorats i amb una baixa autoestima que no reben l'afecte que necessiten per part del seu entorn familiar, són també possibles víctimes de risc. La persona abusadora sap detectar aquests infants i joves, i li és fàcil apropar-s'hi i fer servir la manipulació per a oferir-los l'atenció, l'afecte i les recompenses que semblen necessitar. L'absència d'una figura protectora en l'entorn proper de l'infant o jove fa que l'abusador hi pugui accedir fàcilment.

Quants nens i nenes pateixen aquestes situacions?

Tant els estudis en l'àmbit estatal com els estudis a nivell internacional indiquen que l'abús sexual infantil afecta una de cada quatre nenes i un de cada sis nens, aproximadament. Els percentatges se solen situar entre el 10% i el 20% de la població.

A l'Estat espanyol, són quatre els treballs que han obtingut unes dades similars i que mostren la realitat d'un problema que afecta cada any milers de nens i nenes.

Segons l'estudi del doctor Félix López (1994), de la Universitat de Salamanca, encarregat pel Ministeri d'Afers Socials, el 18,9% de la població espanyola ha patit abusos sexuals a la infància, dividint-se aquest percentatge entre un 15,2% d'homes i un 22,5% de dones.

Al País Basc, l'estudi de Joaquín de Paúl, Joel S. Milner i Pedro Múgica (1995) assenyala que el 13,4% dels estudiants universitaris bascos han patit aquesta situació, un 9,7% dels homes i un 14,9% de les dones.

A Catalunya, l'estudi de les doctores Noemí Pereda i Maria Forns (2007) indica que el 17,9% dels estudiants universitaris de Barcelona manifesten haver patit abusos sexuals amb contacte físic, distribuint-se en un 15,5% d'homes i un 19% de dones.

Finalment, l'estudi elaborat pels doctors David Cantón i Fernando Justicia (2008) obté unes xifres inferiors, amb un 9,5% d'abusos sexuals infantils en els estudiants universitaris de Granada, un 6,5% d'homes i un 10% de dones.

Malgrat que no tenim dades sobre la incidència dels abusos sexuals en persones amb discapacitat, sembla que la probabilitat d'aquestes persones de patir abusos sexuals és quatre vegades més alt que la de la resta de la població.

Quines conseqüències poden tenir aquestes situacions per a l'infant?

L'abús sexual infantil és, en la gran majoria dels casos, una experiència amb un indubtable component traumàtic que interfereix en el desenvolupament correcte de l'infant i que afecta múltiples àrees de la seva vida. Tots els estudis elaborats sobre les conseqüències psicològiques a curt termini en les víctimes d'abús sexual infantil, constaten l'elevada freqüència i diversitat d'aquests trastorns. Només entre el 20% i el 30% de les víctimes romandrien estables emocionalment després d'una situació d'abús sexual, per bé que en etapes posteriors podrien acabar desenvolupant aquells efectes que haurien estat latents (López, 1996).

Cal tenir en compte que les conseqüències inicials que presenta l'infant víctima d'un abús sexual, tant en l'àmbit físic com psicològic, són, alhora, els seus indicadors, per la qual cosa cal conèixer amb detall aquest tipus de senyals i estar alerta quan es presenten en un nen o nena.

Els indicadors de l'abús sexual infantil, però, són molt diversos i no permeten parlar d'una síndrome d'infant víctima d'abús, o d'un conjunt de símptomes definitoris, ja que no hi ha símptomes exclusius i unívocs que permetin detectar un cas d'abús sexual infantil amb total certesa i fiabilitat.

Malgrat que la part física no és la més rellevant en la detecció d'aquests casos i que els professionals que treballen en centres educatius del lleure no n'han de ser experts, sí que cal conèixer aquells indicadors més importants, tenint en compte que, sovint, els abusos sexuals no impliquen un contacte físic entre la persona abusadora i la víctima o, si n'hi ha, els indicadors que podrien trobar-se són poc freqüents, extraordinàriament variables i, en molts casos, compatibles amb un altre tipus de lesions no relacionades amb l'experiència d'abús sexual, cosa que fa que sigui molt difícil detectar aquests casos a partir de troballes físiques.

S'ha de parar atenció a infeccions recurrents de les vies urinàries, a malalties de transmissió sexual abans de la pubertat, dificultat per a ca-

minar o per a seure, dolor, inflamació o picors a la zona genital, dolor a l'hora d'orinar, roba interior tacada o estripada sense una explicació aparent, cops, cremades i ferides en els genitals externs o en l'àrea anal, entre d'altres.

Cal saber també, però, que els indicadors de l'abús sexual infantil estan vinculats, principalment, a l'àrea emocional i de comportament de l'infant, tal com es pot veure en la taula.

Adaptació de Pereda (2009) i Echeburúa i Guerricaechevarría (2000)

Tipus d'efectes	Símptomes
Problemes emocionals	Pors i fòbies Desconfiança Depressió Elevat nivell d'ansietat Baixa autoestima Sentiment de culpa Vergonya Estigmatització Simptomatologia posttraumàtica: malsons, somnis recurrents, conductes hipervigilants, respostes exagerades de sobresalt Rebuig al propi cos Conductes autolesives Ideació i conducta suïcida
Problemes cognoscitius	Conductes hiperactives Problemes d'atenció i concentració Baix rendiment acadèmic
Problemes de relació	Menys amics Menys temps de joc amb els companys i companyes Aïllament Dèficit en habilitats socials
Problemes funcionals	Problemes de son Canvis en els hàbits alimentaris Pèrdua del control d'esfínters: enuresi i encopresi Queixes somàtiques: mal de cap, mal d'estómac

▸ ▸ ▸

Tipus d'efectes	Símptomes
Problemes de conducta	**Conducta sexualitzada i comportament erotitzat:** -masturbació compulsiva -imitació d'actes sexuals -ús de vocabulari sexual inapropiat -curiositat sexual excessiva -jocs i dibuixos de naturalesa sexual -conductes exhibicionistes -conducta seductora -problemes d'identitat i orientació sexual -conducta sexual promíscua **conducta disruptiva i disocial:** -hostilitat -agressivitat -ira i ràbia -conductes oposicionistes -conductes desafiadores -fugides de la llar **conductes addictives:** -abús de substàncies addictives (tabac, alcohol, altres drogues)

Descripció de riscos i accions preventives

Grup d'edat: 0-4 anys			
Activitat	**Situació de risc potencial**	**Nivell de risc**	**Accions preventives**
Fotos i vídeos	Fer un mal ús de les imatges, fer fotos o vídeos per a ús personal.	Alt	Respectar els drets d'imatge de l'infant. Utilitzar preferiblement càmeres del centre. Fer-ne un ús responsable per part de tots els participants en les activitats.

Grup d'edat: 5-7 anys			
Activitat	**Situació de risc potencial**	**Nivell de risc**	**Accions preventives**
Fotos i vídeos	Fer un mal ús de les imatges, fer fotos o vídeos per a ús personal, penjar fotos a la xarxa sense permís.	Alt	Respectar els drets d'imatge de l'infant. Utilitzar preferiblement càmeres del centre. Fer-ne un ús responsable per part de tots els participants en les activitats.
Ús de dades personals	Usar inadequadament les dades d'un infant. Donar les dades o fer-les públiques.	Baix	Garantir la confidencialitat de les dades.
Classes individuals	Situació de relació individual i íntima en espais tancats. Hi pot haver risc si es genera una relació inadequada o aquesta es fa servir per a treure informació de l'infant.	Alt	Procurar que no es facin en espais totalment tancats i sense visió des de l'exterior (porta amb vidre).
Obsequis	Risc que es presentin favoritismes envers certs infants sense motiu.	Baix	Tractar tots els infants igual. Els regals han de ser pactats prèviament (p. ex., amic invisible). Afavorir els regals de grup per sobre dels individuals. Si un professor o professora rep un regal per part d'un/a sol/a nen/a, el regal ha de restar en l'espai on es fan les activitats.
Activitats amb persones externes al centre	En aquestes activitats hi pot haver la participació de persones externes al centre.	Alt	Garantir que les persones externes es limitin a fer les seves tasques, i no pas les pròpies de l'equip docent.
Desplaçament amb famílies	Quedar-se sol/a amb familiars externs sense el consentiment dels tutors legals de l'infant, que se l'enduguin fora de l'horari sense avisar, etc.	Alt	Fer una autorització amb les inscripcions generals que prevegi la recollida dels infants (saber quines persones estan autoritzades a fer la recollida) i la mecànica d'informació (o protocol) en el casos de canvi en les persones que vindran a recollir l'infant. No deixar mai cap infant a les mans de persones no autoritzades.

Grup d'edat: 8-12 anys			
Activitat	**Situació de risc potencial**	**Nivell de risc**	**Accions preventives**
Dormir fora de casa	Es pot donar un acostament inapropiat al menor. Moment de certa intimitat i foscor, que es pot donar en espais tancats o oberts (bivac, acampada...), i que també es dóna en espais compartits amb altres grups, etc. El risc apareix quan es pot fer ús d'aquest moment per a apartar un infant del grup, acostar-s'hi massa, tenir contactes inadequats...	Mitjà	Entendre el fet de dormir fora de casa com una activitat col·lectiva, en què cada menor ha de tenir el seu llit o el seu espai per a dormir. Si hi ha un/a professor/a o una altra persona del centre educatiu fent la guarda, és important tenir un espai adequat per a poder fer aquestes guardes (un llit per a la persona que fa la guarda, situat en un espai accessible i que tingui sentit).
Fotos, vídeos i xarxes socials	Possibilitat d'amistat a través de les xarxes socials entre un/a professor/a o una altra persona del centre educatiu i un menor, o entre els mateixos grups d'iguals. Les xarxes socials ens donen infinites possibilitats de comunicació i difusió (xatejar, compartir imatges, compartir informació de la nostra vida privada, etc.). El risc es genera quan es fa un mal ús d'aquesta informació.	Alt	Respectar els drets d'imatge i fer ús, sempre que sigui possible, de càmeres del centre educatiu. Evitar que els menors facin servir el seu telèfon per a un ús personal a les escoles de música i al conservatori i plantejar-se l'ús de les xarxes socials com una eina de treball i de difusió, i no pas de contacte personal amb un adolescent o jove. Una bona prevenció també passa per educar en l'ús correcte de les xarxes socials i en el respecte de la intimitat.
Ús de dades personals	Usar inadequadament les dades d'un menor. Donar les dades o fer-les públiques.	Baix	Garantir la confidencialitat de les dades.

▸ ▸ ▸

Activitat	Situació de risc potencial	Nivell de risc	Accions preventives
Classes individuals	Situació de relació individual i íntima en espais tancats. Hi pot haver risc si es genera una relació inadequada o aquesta es fa servir per a treure informació del menor.	Alt	Procurar que no es facin en espais totalment tancats i sense visió des de l'exterior (porta amb vidre).
Obsequis	Risc que es presentin favoritismes envers certs menors sense motiu.	Baix	Tractar tots els menors igual. Els regals han de ser pactats prèviament (p. ex., amic invisible). Afavorir els regals de grup per sobre dels individuals. Si un professor o professora rep un regal per part d'un/a sol/a nen/a, el regal ha de restar en l'espai on es fan les activitats.
Activitats amb persones externes al centre	En aquestes activitats hi pot haver la participació de persones externes al centre.	Alt	Garantir que les persones externes es limitin a fer les seves tasques, i no pas les pròpies de l'equip docent.
Desplaçament amb famílies	Quedar-se sol/a amb familiars externs sense el consentiment dels tutors legals del menor, que se l'enduguin fora de l'horari sense avisar, etc.	Alt	Fer una autorització amb les inscripcions generals que prevegi la recollida dels menors (saber quines persones estan autoritzades a fer la recollida) i la mecànica d'informació (o protocol) en els casos de canvi en les persones que vindran a recollir el menor. No deixar mai cap menor a les mans de persones no autoritzades.

Grup d'edat: 13-15 anys			
Activitat	**Situació de risc potencial**	**Nivell de risc**	**Accions preventives**
Dormir fora de casa	Moment d'intimitat i foscor, que també es dóna en espais compartits amb altres grups, etc. El risc apareix quan es pot fer ús d'aquest moment per a apartar un/a noi/a del grup, acostar-s'hi massa, tenir contactes inadequats...	Alt	Entendre el fet de dormir fora de casa com una activitat col·lectiva, en què cada noi/noia ha de tenir el seu llit o el seu espai per a dormir. Si hi ha un/a professor/a o una altra persona del centre educatiu fent la guarda, és important tenir un espai adequat per a poder fer aquestes guardes (un llit per a la persona que fa la guarda, situat en un espai accessible i que tingui sentit).
Fotos, vídeos i xarxes socials	Possibilitat d'amistat a través de les xarxes socials entre un/a professor/a o una altra persona del centre educatiu i un adolescent o jove, o entre els mateixos grups d'iguals. Les xarxes socials ens donen infinites possibilitats de comunicació i difusió (xatejar, compartir imatges, compartir informació de la nostra vida privada, etc.). El risc es genera quan es fa un mal ús d'aquesta informació.	Alt	Respectar els drets d'imatge i fer ús, sempre que sigui possible, de càmeres del centre educatiu. Evitar que els adolescents facin servir el seu telèfon per a un ús personal a les escoles de música i al Conservatori i plantejar-se l'ús de les xarxes socials com una eina de treball i de difusió, i no pas de contacte personal amb un adolescent o jove. Una bona prevenció també passa per educar en l'ús correcte de les xarxes socials i en el respecte de la intimitat.
Ús de dades personals	Usar inadequadament les dades d'un/a adolescent. Donar les dades o fer-les públiques.	Baix	Garantir la confidencialitat de les dades.
Trucades a adolescents	En els grups més consolidats i autogestionats, l'ús del telèfon com a eina de comunicació és habitual. Aquest contacte, però, no s'ha de donar per a parlar de qüestions no relacionades amb l'activitat.	Baix	El contacte telefònic ha de ser pactat prèviament i fer servir el telèfon per a qüestions relacionades amb l'activitat i el grup. Cal afavorir les comunicacions de grup per sobre de les bilaterals.

▸ ▸ ▸

Activitat	Situació de risc potencial	Nivell de risc	Accions preventives
Classes individuals	Situació de relació individual i íntima en espais tancats. Hi pot haver risc si es genera una relació inadequada o aquesta es fa servir per a treure informació de l'adolescent.	Alt	Procurar que no es facin en espais totalment tancats i sense visió des de l'exterior (porta amb vidre).
Obsequis	Risc que es presentin favoritismes envers certs adolescents sense motiu.	Baix	Tractar tots els nois i noies igual. Els regals han de ser pactats prèviament (p. ex., amic invisible). Afavorir els regals de grup per sobre dels individuals. Si un professor o professora rep un regal per part d'un/a sol/a nen/a, el regal ha de restar en l'espai on es fan les activitats
Activitats amb persones externes al centre	En aquestes activitats hi pot haver la participació de persones externes al centre.	Alt	Garantir que les persones externes es limitin a fer les seves tasques, i no pas les pròpies de l'equip docent.

Grup d'edat: Més grans de 16 anys			
Activitat	**Situació de risc potencial**	**Nivell de risc**	**Accions preventives**
Dormir fora de casa	Moment d'intimitat i foscor, que també es dóna en espais compartits amb altres grups, etc. El risc apareix quan es pot fer ús d'aquest moment per a apartar un/a jove del grup, acostar-s'hi massa, tenir contactes inadequats...	Alt	Entendre el fet de dormir fora de casa com una activitat col·lectiva, en què cada jove ha de tenir el seu llit o el seu espai per a dormir. Si hi ha un/a professor/a o una altra persona del centre educatiu fent la guarda, és important tenir un espai adequat per a poder fer aquestes guardes (un llit per a la persona que fa la guarda, situat en un espai accessible i que tingui sentit).

▸ ▸ ▸

Activitat	Situació de risc potencial	Nivell de risc	Accions preventives
Fotos, vídeos i xarxes socials	Possibilitat d'amistat a través de les xarxes socials entre un/a professor/a o una altra persona del centre educatiu i un adolescent o jove, o entre els mateixos grups d'iguals. Les xarxes socials ens donen infinites possibilitats de comunicació i difusió (xatejar, compartir imatges, compartir informació de la nostra vida privada, etc.). El risc es genera quan es fa un mal ús d'aquesta informació.	Alt	Respectar els drets d'imatge i fer ús, sempre que sigui possible, de càmeres del centre educatiu. Evitar que els joves facin servir el seu telèfon per a un ús personal a les escoles de música i al Conservatori i plantejar-se l'ús de les xarxes socials com una eina de treball i de difusió, i no pas de contacte personal amb un adolescent o jove. Una bona prevenció també passa per educar en l'ús correcte de les xarxes socials i en el respecte de la intimitat.
Ús de dades personals	Usar inadequadament les dades d'un/a jove. Donar les dades o fer-les públiques.	Baix	Garantir la confidencialitat de les dades.
Trucades a adolescents	En els grups més consolidats i autogestionats, l'ús del telèfon com a eina de comunicació és habitual. Aquest contacte, però, no s'ha de donar per a parlar de qüestions no relacionades amb l'activitat.	Mitjà	El contacte telefònic ha de ser pactat prèviament i fer servir el telèfon per a qüestions relacionades amb l'activitat i el grup. Cal afavorir les comunicacions de grup per sobre de les bilaterals.
Classes individuals	Situació de relació individual i íntima en espais tancats. Hi pot haver risc si es genera una relació inadequada o aquesta es fa servir per a treure informació de l'adolescent o jove.	Alt	Procurar que no es facin en espais totalment tancats i sense visió des de l'exterior (porta amb vidre).
Obsequis	Risc que es presentin favoritismes envers certs nois o noies sense motiu.	Baix	Tractar tots els nois i noies igual. Els regals han de ser pactats prèviament (p. ex., amic invisible). Afavorir els regals de grup per sobre dels individuals. Si un professor o professora rep un regal per part d'un/a sol/a nen/a, el regal ha de restar en l'espai on es fan les activitats.

▸ ▸ ▸

Activitat	Situació de risc potencial	Nivell de risc	Accions preventives
Activitats amb persones externes al centre	En aquestes activitats hi pot haver la participació de persones externes al centre.	Alt	Garantir que les persones externes es limitin a fer les seves tasques, i no pas les pròpies de l'equip docent.

Protocol marc de 2006

http://www20.gencat.cat/docs/dasc/03Ambits%20tematics/07Infanciaiadolescencia/Recursos_professionals/Pdf/Protocol_maltractaments_menors.pdf

Protocol Educació i Benestar Social

http://www20.gencat.cat/docs/bsf/03Ambits%20tematics/09LGTB/columna_dreta/ambits/PROTOCO_MALTRACTAMENt.pdf

Marc legal i normatiu

Quines conseqüències poden tenir els casos d'abús sexual infantil per als professionals i per a les entitats? (responsabilitat civil i penal)

L'abús sexual infantil és un delicte, d'acord amb la legislació espanyola, i, per tant, té conseqüències jurídiques per a la persona que el comet. Igualment en pot tenir per a la institució a la qual pertany o per a la qual treballa aquesta persona, com també per a les persones que, coneixedores de la situació, no l'hagin comunicada a l'autoritat.

Cal assenyalar que la manca d'autonomia dels infants, el seu elevat nivell de dependència envers els adults i els seus escassos coneixements pel que fa al funcionament social, les normes i lleis, i les conductes que poden ser denunciades, fan que l'assumpció de responsabilitat respecte a aquestes situacions recaigui, directament, en els adults i, per tant, que els professionals de l'escola siguin agents imprescindibles per a poder aturar els casos d'abús sexual.

En aquest sentit, és important fer un resum del marc jurídic en el qual ens movem com a professionals i ciutadans, sobretot pel que fa a la situació de les escoles de música, el Conservatori i l'IMEB com a responsable civil i penal davant d'aquestes situacions.

Quant a la normativa internacional, destaca, pel seu important paper en la protecció de la infància, la Convenció de 20 de novembre de 1989 sobre els Drets de l'Infant adoptada per l'Assemblea General de les Nacions Unides en la resolució 44/25. Entre els principis de la Convenció, podem destacar:

- S'entén per infant tot ésser humà menor de divuit anys, llevat que, en virtut de la llei que li sigui aplicable, hagi assolit la majoria d'edat abans (article 1).
- En totes les accions que concerneixen l'infant, tant si són portades a terme per institucions de benestar social públiques o privades, tribunals de justícia, autoritats administratives o òrgans legislatius, la consideració principal ha de ser l'interès primordial de l'infant (article 3), principi que presideix i informa tota la legislació sobre la matèria.
- Els estats membres han de prendre totes les mesures legislatives, administratives, socials i educatives apropiades per a protegir l'infant contra totes les formes de violència física o mental, lesions, abusos, abandonament o tracte negligent, maltractament o explotació, incloent-hi els abusos sexuals, físics o mentals, mentre està sota la tutela dels seus pares, tutors legals o de qualsevol altra persona que en tingui la tutela. Aquestes mesures protectores, si cal, han d'incloure procediments efectius per a l'establiment de programes socials, amb la finalitat de donar el suport necessari a l'infant i als qui en tenen la tutela, i també per a altres maneres de prevenir, detectar, informar, derivar, investigar, tractar i seguir els casos de maltractaments descrits més amunt, a més de les actuacions judicials, si fossin necessàries (article 19).
- Els estats membres han de prendre totes les mesures adequades per a promoure la recuperació física i psicològica i la reinserció social d'un infant víctima de qualsevol forma d'abandó, explotació, abús, tortura o qualsevol altra forma de tractament o càstig cruel, inhumà o degradant; o conflictes armats. Aquesta recuperació i reinserció ha de tenir lloc en un ambient que protegeixi la salut, l'autoestima i la dignitat de l'infant (article 39).

Respecte a l'Estat, la Constitució espanyola estableix:

- La dignitat de la persona, els drets inviolables que li són inherents, el lliure desenvolupament de la personalitat, el respecte a la llei i als drets dels altres són fonament de l'ordre polític i de la pau social (article 10.1).
- El dret a la vida i a la integritat física i moral (article 15).
- El dret a l'honor, a la intimitat personal i familiar i a la pròpia imatge (article 18).

- El dret a obtenir la tutela efectiva dels jutges i dels tribunals (article 24.1).
- Els poders públics asseguren la protecció social, econòmica i jurídica de la família, com també la protecció integral dels fills (article 39.1 i 39.2).
- L'obligació dels pares de prestar assistència de tota mena als fills tinguts dins o fora del matrimoni, durant la minoria d'edat i en els altres casos en què sigui procedent legalment (article 39.3).

Pel que fa a Catalunya, la Llei dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència estableix, en el títol IV, un nou marc de protecció específica contra el maltractament infantil que prevegi totes les situacions, independentment de si requereixen o no una declaració de desemparament.

Es regula el Registre Unificat de Maltractaments Infantils, que va ser creat amb la finalitat de disposar d'un sistema d'informació sobre el maltractament infantil, a efectes de detecció, prevenció i estadístiques, i que ha de rebre totes les notificacions dels maltractaments detectats per qualsevol servei, departament o administració.

També s'estableixen les grans directrius per a l'elaboració de plans de col·laboració i protocols per a la protecció davant dels casos de maltractament d'infants i adolescents.

Àmbit civil i administratiu

En aquest àmbit es regulen les intervencions de protecció de l'infant que pateix maltractaments. A Catalunya s'ha de diferenciar entre la normativa pròpia i la normativa espanyola, d'aplicació supletòria en defecte de les normes pròpies.

Normes pròpies de Catalunya

- Llei 9/1998, de 15 de juliol, del codi de família, i singularment els títols VI (la potestat del pare i de la mare) i VIII (els aliments entre parents). (BOE 198/1998, de 19 d'agost. Ref. Butlletí: 98/20137; DOGC 2687/1998, de 23 de juliol).
- Llei 37/1991, de 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció (BOE 45/1992, de 21 de febrer. Ref. Butlletí: 92/04166; DOGC 1542/1992, de 17 de gener), amb el reglament contingut en el Decret 2/1997, de 7 de gener.
- Llei 8/2002, de 27 de maig, de modificació de la Llei 37/1991, de 30 de desembre, sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de

l'adopció, i de regulació de l'atenció especial a adolescents amb conducta d'alt risc social (DOGC 3648/2002, de 3 de juny; BOE 146/2002, de 19 de juny. Ref. Butlletí: 02/11906. Suplement BOE català 14/2002, de 16 de juliol).

- Llei 8/1995, de 27 de juliol, d'atenció i protecció dels infants i els adolescents, del Parlament de Catalunya (DOGC 2083/1995, de 2 d'agost): «Els infants i els adolescents que pateixen maltractaments físics o psíquics han de rebre protecció especial de caràcter sanitari, assistencial i cautelar urgent segons que hom requereixi en cada cas, i s'han de corresponsabilitzar a aquests efectes les administracions públiques implicades» (article 25.3).
- Article 11 del Decret 279/2006, de 4 de juliol, sobre drets i deures de l'alumnat i regulació de la convivència en els centres educatius no universitaris de Catalunya, que explícitament diu: «L'alumne/a té dret que els centres educatius guardin reserva sobre tota la informació de què disposin, relativa a les seves circumstàncies personals i familiars, sens perjudici de satisfer les necessitats d'informació de l'administració educativa i els seus serveis, de conformitat amb l'ordenament jurídic, i de l'obligació de comunicar a l'autoritat competent totes aquelles circumstàncies que puguin implicar maltractaments per a l'alumnat o qualsevol altre incompliment dels deures establerts per les lleis de protecció del menor».

Normes estatals d'aplicació directa

Respecte a l'obligació legal de notificar aquelles situacions de risc o desemparament infantil de les quals es tingui coneixement, l'escola es regeix per les següents lleis:

- Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor (BOE 15/1996, de 17 de gener), i article 2.3 de la Llei 37/1991, de 30 de desembre, del Parlament de Catalunya (DOGC 1542/1992, de 17 de gener), sobre mesures de protecció dels menors desemparats i de l'adopció, que estableix «l'obligació de tota persona o autoritat, especialment d'aquells que per la seva professió o funció detecten una situació de risc o possible desemparament d'un menor, de comunicar-ho a l'autoritat o als seus agents més pròxims, sens perjudici de prestar-li l'auxili immediat que necessiti».

La definició de situació de desemparament s'estableix en l'article 2.2 de la Llei 37/1991, que considera que el menor està desemparat en els casos següents:

- Quan falten les persones a les quals per llei correspon l'exercici de les

funcions de guarda, o quan aquestes persones estan impossibilitades per a exercir-les o en situació d'exercir-les amb greu perill per al menor.

- Quan s'aprecia qualsevol incompliment o exercici inadequat dels drets de protecció establerts per les lleis per a la guarda dels menors o hi falten els elements bàsics per al desenvolupament integral de la seva personalitat.

Cal tenir també en compte la Llei 27/2003, reguladora de l'ordre de protecció, que preveu l'adopció de mesures de protecció en el cas de violència domèstica, com ara la prohibició d'acostament a les víctimes o la suspensió del dret de visites als fills per part dels pares, si aquests són condemnats o imputats per l'esmentat delicte.

Responsabilitat penal

La llei penal preveu la pena que s'ha d'imposar a les persones que cometin fets definits com a delicte. També preveu mecanismes de protecció de les víctimes.

Dins el Codi penal espanyol, entre els diversos delictes que es poden cometre en l'àmbit del maltractament infantil, els que tenen més rellevància són els següents:

- maltractament en l'àmbit familiar (article 153)
- maltractament habitual en l'àmbit familiar, que comprèn també les persones internes en institucions (article 173.2)
- homicidi i assassinat (articles 138 a 142)
- lesions, que poden ser delicte (articles 147 a 151) o falta (article 617.1), depenent de si són de les que requereixen tractament mèdic
- tracte degradant (article 172)
- amenaces, que poden ser delicte (articles 169 i 171) o falta (article 620)
- coaccions, que poden ser delicte (article 172) o falta (article 620)
- delictes contra la llibertat i indemnitat sexual, que inclouen agressions sexuals (articles 178 a 180), abusos sexuals (articles 181 a 183), assetjament sexual (article 184), exhibicionisme i provocació sexual (articles 185 i 186) i delictes relatius a la prostitució, pornografia infantil i corrupció de menors (articles 187 a 190). Es consideren, en tot cas, abusos sexuals no consentits els que s'executen sobre menors de 13 anys, amb independència que el menor hagi donat el seu consentiment o no. També es consideren abusos sexuals els casos en què el consentiment s'obté mitjançant abús de superioritat o engany. Des

de l'any 2010 s'ha agreujat la resposta penal prevista per als casos d'agressió i abús sexual de menors de 13 anys i s'ha tipificat el delicte d'assetjament a través de les tecnologies de la informació i la comunicació (article 183 bis)
- abandó de família (article 226)
- abandó d'un menor (article 229)
- abandó temporal d'un menor (article 230).

Per als delictes esmentats, el Codi preveu penes de presó i en la major part s'hi poden imposar com a penes accessòries les prohibicions següents (article 57, en relació amb l'article 48):
- la privació del dret a residir en determinats llocs o accedir-hi
- la prohibició d'acostar-se a la víctima o als familiars i altres persones que determini el jutge o jutgessa o el tribunal
- la prohibició de comunicar-se amb la víctima o amb els familiars i altres persones que determini el jutge o jutgessa o el tribunal.

També es preveu la possibilitat d'imposar a l'autor la pena d'inhabilitació professional, que pot afectar mestres i professors si han comès el delicte en l'exercici de la seva professió.

Des de l'any 2010 es pot imposar també al condemnat la mesura de seguretat de llibertat vigilada, que s'hauria d'executar un cop hagi acabat de complir la pena de presó.

A més, l'article 262 de la Llei d'enjudiciament criminal (Llibre II. Del sumari. Títol I. De la denúncia) estableix l'obligació de denunciar tots els delictes públics: «Los que por razón de sus cargos, profesiones u oficios tuvieren noticia de algún delito público, estarán obligados a denunciarlo inmediatamente al Ministerio Fiscal, al Tribunal competente, al Juez de instrucción y, en su defecto, al municipal o al funcionario de policía más próximo al sitio, si se tratare de un delito flagrante». Aquesta obligació afecta tots els delictes contra la vida i contra la integritat física i moral (lesions i maltractaments) i relatius a la prostitució i pornografia infantil.

Els delictes d'agressions i abusos sexuals han de ser perseguits a instància dels representants legals o del Ministeri Fiscal. Els centres escolars o aquelles persones que en tinguin coneixement els han de comunicar a la Fiscalia.

A més, l'article 450 preveu la imposició de penes de presó i multa a aquells que no impedeixin un delicte que afecti la vida, la integritat, la salut, la llibertat o la llibertat sexual de les persones, o que no acudeixin a les autoritats perquè aquestes ho impedeixin. El que es castiga no és el mer fet de no denunciar, sinó de no impedir que es cometi el delicte amb

una intervenció immediata i sense risc propi.

Com a novetat més important, la Llei orgànica 1/2015, de 30 de març, per la qual es modifica la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal eleva l'edat de consentiment sexual als setze anys. D'aquesta manera, la realització d'actes de caràcter sexual amb menors de setze anys serà considerada, en tot cas, com un fet delictiu, excepte en el cas que es tracti de relacions consentides amb una persona pròxima al menor per edat i grau de desenvolupament o maduresa. En el cas dels menors d'edat –de menys de divuit anys– però més grans de setze anys, constituirà abús sexual la realització d'actes sexuals en què intervingui engany o s'abusi d'una posició reconeguda de confiança, autoritat o influència sobre la víctima.

Responsabilitat civil

Els articles 109 i 116 del Codi penal preveuen que les persones responsables d'un delicte o falta ho són també civilment. A més, l'article 120 preveu també la condemna, com a responsables civils subsidiaris, de les persones naturals o jurídiques pels delictes comesos en els establiments dels quals siguin titulars, quan per parts dels seus directors o administradors o dels seus empleats s'hagin infringit normes o reglaments relacionats amb el delicte. Partint d'aquesta disposició, diversos tribunals, entre ells l'Audiència Provincial de Barcelona, han condemnat propietaris d'escoles, incloent-hi algunes congregacions religioses, com a responsables civils subsidiaris en casos d'abusos sexuals comesos per mestres o per monitors d'activitats de lleure. El fet que el delicte s'hagi comès en el centre docent i en horari escolar ha estat, en aquests casos, el criteri determinant. La jurisprudència tendeix a declarar responsabilitat civil basant-se en una culpa genèrica derivada de la selecció del personal que ha comès el delicte (culpa in eligendo). El responsable civil subsidiari està obligat a pagar a la víctima la indemnització fixada per concepte de danys físics o morals quan no pugui fer-se efectiva amb el patrimoni dels obligats principals, que són els autors i còmplices del delicte.

Referències normatives i jurisprudencials

- Convenció de les Nacions Unides sobre els Drets de l'Infant.
- Llei orgànica 1/1996, de 15 de gener, de protecció jurídica del menor.
- Llei d'enjudiciament criminal.

- Llei 14/2010 dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència. Aquesta llei estableix l'obligació dels poders públics de prendre totes les mesures necessàries per a protegir els infants i els adolescents de qualsevol forma de maltractament i, especialment, de qualsevol forma de violència física, psíquica o sexual. Aquesta llei també conté una referència a la responsabilitat de tots els ciutadans en la protecció dels infants davant dels maltractaments i a l'obligació de col·laboració de les diferents administracions des dels seus àmbits d'actuació.

L'article 8 de l'esmentada Llei 14/2010 disposa que tot infant o adolescent ha d'ésser protegit de qualsevol forma de maltractament, incloent-hi el maltractament físic, el maltractament psicològic, la negligència, el tracte indigne, l'explotació laboral, l'explotació sexual, l'abús sexual, la corrupció, la manipulació, el mal ús de la seva imatge i qualsevol altra forma d'abús.

Cal destacar igualment l'atribució de responsabilitats als poders públics per a protegir els infants i els adolescents de qualsevol forma de maltractament i per a desplegar plans de col·laboració en prevenció (articles 81, 82 i 83).

- Ordre BSF/331/2012, de 18 de desembre, del Departament de Benestar Social i Família, per la qual s'aproven les llistes d'indicadors i factors de protecció dels infants i adolescents, d'acord amb les previsions de la Llei 14/2010 i amb l'objectiu de facilitar i promoure la identificació d'aquests indicadors o factors i la valoració consegüent de la situació de l'infant o adolescent.
- Decret 250/2013, de 12 de novembre, de la Taula Nacional i les taules territorials i locals d'infància.
- Observació general 13 (2011) del Comitè dels Drets de l'Infant sobre el dret de l'infant a no ser objecte de cap forma de violència.
- Finalment, la Directiva 2011/92/UE del Parlament Europeu i del Consell relativa a la lluita contra els abusos sexuals i l'explotació sexual dels menors i la pornografia infantil, aprovada el 13 de desembre de 2011, determina, en el seu article 19, que tot menor d'edat que sigui víctima d'aquest tipus de delictes sigui considerat com a víctima especialment vulnerable.

L'article 20 de la mateixa directiva estableix les actuacions que s'han de seguir en els procediments judicials per a oferir als infants un tracte específic i extremar les precaucions per a evitar la victimització secundària.

Pel que fa, en concret, a les escoles municipals de música i al conservatori, les normes per les quals ens guiarem seran:

- estatuts de l'IMEB
- normativa bàsica i de desplegament sobre els empleats públics
- acord de condicions de treball comunes dels empleats públics de l'Ajuntament de Barcelona per al període 2008-2011, prorrogat.

Recursos d'interès

Unitats de detecció i avaluació

Unitat funcional d'abusos a menors (UFAM)
Hospital de Sant Joan de Déu

Unitat de pediatria social
Hospital Germans Trias i Pujol

Associacions catalanes d'atenció a les víctimes

Fundació Vicki Bernardet
C. Taquígraf Martí, 30, baixos
08028 Barcelona
93 318 97 69
www.fbernadet.org

Associació catalana per la infància maltractada (ACIM)
C. Pere Vergés, 1, planta 10, despatxos 2 i 3
08020 Barcelona
www.acim.cat

Serveis relacionats amb la justícia

Fiscalia de menors
Gran Via de les Corts Catalanes, 111
08075 Barcelona
93 554 91 00

Oficina d'atenció a la víctima del delicte
Gran Via de les Corts Catalanes, 111
08075 Barcelona
93 554 87 00

Recursos institucionals

Mossos d'Esquadra
112

Infància respon. DGAIA
116 111

Document d'acceptació del Protocol

Jo,

amb DNI/NIE.

I en funció de les meves responsabilitats com a:

☐ Professor/a

☐ Personal d'administració i serveis

al centre:

Signo aquest document com a comprovant d'haver llegit i de complir el que s'hi estableix.

Barcelona, de de

Signatura,

(Aquest document, un cop signat, ha de ser lliurat a la direcció del centre d'ensenyaments musicals.)

Les dades personals recollides seran incorporades i tractades en el sistema informàtic de l'Ajuntament de Barcelona i només es podran cedir de conformitat amb la Llei orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de protecció de dades de caràcter personal, podent l'interessat exercir els drets d'accés, rectificació, cancel·lació i oposició, tal com estableix l'article 5 de l'esmentada llei.

© Institut d'Educació.
Ajuntament de Barcelona
Plaça d'Espanya 5, 08014
Barcelona
Tel. 93 402 36 63
imebatencio@bcn.cat

Novembre de 2015

En la redacció d'aquest document, elaborat entre octubre de 2014 i abril de 2015, hi han participat membres dels equips directius de les escoles i el conservatori municipals de música, com també personal del Departament de Recursos Humans i de la Direcció de Centres Educatius de l'IMEB, que han comptat amb la formació i l'assessorament de la Fundació Vicki Bernadet, entitat especialitzada en aquest àmbit.

Presentació, 3

Objectius, 4

Àmbit d'aplicació, 5

Guia de prevenció d'abusos sexuals en les activitats, 5

Criteris i procediment que cal seguir després d'un cas d'abús sexual infantil, 6

a | Comissió de seguiment del protocol de prevenció d'abusos sexuals

b | Circuit intern

Annexos, 15

Definició d'abús sexual infantil, 15

Què és l'abús sexual infantil?

Quins nens o nenes en poden ser víctimes?

Quants nens i nenes pateixen aquestes situacions?

Quines conseqüències poden tenir aquestes situacions per a l'infant?

Descripció de riscos i accions preventives, 25

Protocol marc de 2006, 32

Protocol educació i benestar social, 32

Marc legal i normatiu, 32

Recursos d'interès, 41

Document d'acceptació del protocol, 42